

PHÁT HUY TÍNH TÍCH CỰC NHẬN THỨC CỦA SINH VIÊN TRONG QUÁ TRÌNH HỌC TẬP

ThS. Trương Thế Quang

Tích cực hóa hoạt động nhận thức của sinh viên là một trong những nhiệm vụ chủ yếu của người thầy trong quá trình dạy học. Các nhà giáo dục Cổ, Kim, Đông, Tây đã trao đổi bàn luận nhiều về vấn đề này và đến nay nó vẫn là một trong những vấn đề quan trọng nhất của giáo dục – dạy học.

Khái niệm tính tích cực

Tính tích cực là các hoạt động nhằm làm chuyển biến vị trí của người học từ thụ động sang chủ động, từ đối tượng tiếp nhận tri thức sang chủ thể tìm kiếm tri thức để nâng cao hiệu quả học tập.

Đặc điểm của tính tích cực

Mặt tự phát của tính tích cực là những yếu tố tiềm ẩn, bẩm sinh thể hiện ở tính tò mò, hiếu kỳ, hiếu động, linh hoạt và sôi nổi trong các mức độ khác nhau mà mọi sinh viên đều có.

Mặt tự giác của tính tích cực là trạng thái tâm lý tính tích cực có mục đích và đối tượng rõ rệt. Tính tích cực tự giác thể hiện ở óc quan sát, tính phê phán trong tư duy, trí tò mò khoa học, ...

Tính tích cực nhận thức phát sinh không phải chỉ từ nhu cầu nhận thức mà cả từ những nhu cầu bậc thấp như nhu cầu sinh học, nhu cầu đạo đức, nhu cầu thẩm mỹ, nhu cầu giao lưu văn hóa, ...

Gần đây, một số nhà lý luận dạy học cho rằng: với những sinh viên khá, giỏi, thông minh, nếu sử dụng phương pháp dạy học bằng giáo cụ trực quan, nêu vấn đề đôi khi như vật cản, làm chậm quá trình tư duy vốn rất nhanh của các em này. Đối với những sinh viên này, trong nhiều trường hợp tri thức được lĩnh hội bằng trực giác.

Tính tích cực học tập và tính tích cực nhận thức có liên quan chặt chẽ với nhau, nhưng không phải là đồng nhất. Có một số trường hợp tính tích cực học tập thể hiện sự tích cực ở bên ngoài mà không phải là tích cực tư duy bên trong.

Biểu hiện của tính tích cực học tập

Để phát hiện được các sinh viên có tính tích cực cần dựa vào một số dấu hiệu sau:

- Có chú ý học tập không ?
- Có hăng hái tham gia vào mọi hình thức hoạt động học tập không ?
- Có hoàn thành những nhiệm vụ học tập được giao không ?
- Có ghi nhớ tốt những điều đã học không ?
- Có hiểu bài học và có thể trình bày lại nội dung bài học theo cách riêng của mình không ?
- Có vận dụng được những kiến thức đã học vào thực tiễn không ?
- Có đọc thêm, làm thêm các bài tập khác không ?
- Tốc độ học tập có nhanh không ?
- Có hứng thú trong học tập không hay vì một ngoại lực nào đó mà phải học ?
- Có quyết tâm và ý chí vượt khó trong học tập không ?
- Có sáng tạo trong học tập không ?

Mức độ của tính tích cực học tập

- Có tự giác học tập không ?
- Thực hiện nhiệm vụ học tập theo yêu cầu tối thiểu hay tối đa ?
- Tích cực nhất thời hay thường xuyên, liên tục ?
- Tích cực ngày càng tăng hay giảm dần ?
- Có kiên trì, vượt khó hay không ?

Nguyên nhân của tính tích cực nhận thức

Phát huy tính tích cực nhận thức của sinh viên trong quá trình học tập
Trương Thế Quang

Tính tích cực nhận thức của sinh viên tuy nảy sinh trong quá trình học tập, nhưng nó lại là hậu quả của nhiều nguyên nhân khác được hình thành từ quá khứ và lịch sử lâu dài của nhân cách. Tính tích cực nhận thức phụ thuộc vào những nhân tố sau đây:

- Hứng thú;
- Nhu cầu;
- Động cơ;
- Năng lực;
- Ý chí;
- Sức khỏe;
- Môi trường.

Trong những nhân tố trên đây, có những nhân tố có thể hình thành ngay, nhưng có những nhân tố chỉ được hình thành qua một quá trình lâu dài dưới ảnh hưởng của rất nhiều tác động.

Như vậy, việc tích cực hóa hoạt động nhận thức của sinh viên đòi hỏi một kế hoạch lâu dài và toàn diện khi phối hợp các hoạt động giáo dục giữa nhà trường và xã hội.

Các biện pháp phát huy tính tích cực nhận thức của sinh viên

Từ thời cổ đại các nhà sư phạm tiền bối như Khổng Tử, Aristot, ... đã từng nói đến tầm quan trọng to lớn của việc phát huy tính tích cực, chủ động của người học.

J. A. Komenxki nhà sư phạm lỗi lạc của thế kỷ 17 đã đưa ra những biện pháp dạy học bắt sinh viên phải tìm tòi, suy nghĩ để tự nắm được bản chất của sự vật và hiện tượng.

J. J. Russo cũng cho rằng phải hướng sinh viên tích cực tự giành kiến thức bằng cách tìm hiểu, khám phá và sáng tạo.

A. Distecvec thì cho rằng người thầy không những là người cung cấp cho sinh viên chân lý mà còn là người dạy cho họ tìm ra chân lý.

K. D. Usinxki nhấn mạnh tầm quan trọng của người thầy trong việc điều khiển, dẫn dắt sinh viên.

Trong thế kỷ 20, các nhà lý luận dạy học ở Việt Nam cũng đã viết nhiều về tính tích cực nhận thức trong học tập như GS. Hà Thế Ngữ, GS. Đặng Vũ Hoạt, GS. Nguyễn Ngọc Quang, ... Ở phương Tây, phải kể đến tư tưởng của các nhà giáo dục nổi tiếng như M. A. Danilov (Nga), Okon (Ba Lan), Skinner (Mỹ).

Albert Einstein (1879–1955) nhà bác học vĩ đại của nhân loại, khi giảng dạy ở nhiều trường đại học nổi tiếng của Mỹ đã từng nói: " ... Khi tôi giảng, tôi tạo điều kiện để sinh viên có thể dạy tôi." cũng hàm chứa ý tưởng của phương pháp dạy học phát huy tính tích cực.

Phương pháp dạy học nâng cao tính tích cực nhận thức của sinh viên được phản ánh trong các công trình nghiên cứu xưa và nay có thể tóm tắt như sau:

- Khi truyền đạt kiến thức phải nói lên được ý nghĩa lý thuyết và thực tiễn, tầm quan trọng của vấn đề nghiên cứu.
- Nội dung dạy học phải mới nhưng không quá xa lạ với sinh viên, cái mới phải liên hệ và phát triển cái cũ.
- Kiến thức phải có tính thực tiễn, thỏa mãn nhu cầu nhận thức của sinh viên.
- Phải dùng các phương pháp đa dạng như: nêu vấn đề, thí nghiệm, thực hành, so sánh, làm việc độc lập và phối hợp chúng với nhau.
- Kiến thức phải được trình bày trong dạng động, phát triển và gợi mở.
- Sử dụng các phương tiện dạy học hiện đại, trực quan nhằm kích thích sự hứng thú học tập của sinh viên.
- Sử dụng các hình thức dạy học khác nhau như: cá nhân, nhóm, tập thể, tham quan, làm việc trong vườn trường, thực hành trong phòng thí nghiệm, ...
- Thầy giáo, đoàn thể động viên, khen thưởng kịp thời những sinh viên có thành tích học tập tốt.
- Luyện tập dưới các hình thức khác, vận dụng kiến thức vào thực tiễn và các tình huống mới.

- Kích thích tính tích cực qua thái độ, cách ứng xử giữa thầy và trò.
- Phát triển kinh nghiệm sống của sinh viên trong học tập.

Sinh viên phải làm gì để nâng cao tính tích cực nhận thức trong quá trình học tập

- Nghiên cứu bài học ở giáo trình và các tài liệu tham khảo trước khi lên lớp nghe giảng. Nếu có thời gian nên làm trước một số bài tập tương ứng với phần nghiên cứu.
- Kiểm tra xem các ghi chép trên lớp có cẩn thận và đầy đủ không. Nên trao đổi với thầy giáo những vấn đề chưa hiểu thấu đáo.
- Liên hệ những kiến thức đã học vào thực tiễn khi tham quan, làm việc trong vườn trường, thực hành trong phòng thí nghiệm, ...
- Cố gắng tạo cho mình hứng thú bằng cách đọc các báo cáo hoặc các tạp chí liên quan đến môn học để bổ sung những kiến thức mới. Lợi ích của phương pháp này sẽ được các thầy giáo củng cố thêm trong các giờ giảng.
- Kiểm tra kiến thức bằng cách tự làm các bài tập đi từ dễ đến khó để rèn luyện tư duy.
- Hãy lập một thời khóa biểu ôn tập cho tới tận khi thi, chia chương trình môn học thành các đề mục, xác định các ý chính và các ý phụ cho mỗi đề mục và hãy viết tóm tắt về mỗi ý đó.

Trương Thế Quang - Thạc sĩ, Giảng viên Khoa Công nghệ Sinh học